

УДК 378.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-3-29>**Олена ОВЧИННИКОВА,***orcid.org/0000-0002-7184-6535**аспірант, асистент кафедри англійської мови в судноводінні**Херсонської державної морської академії**(Херсон, Україна) eovchinnikova22@gmail.com*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В МОРСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 1958–1964 РОКАХ

Стаття присвячена аналізу основних тенденцій викладання гуманітарних дисциплін у морських закладах освіти півдня України в період з 1958 року по 1964 рік з використанням як прикладу Миколаївського суднобудівного інституту ім. адмірала С. О. Макарова. Нижньою межею дослідження обрано 1958 рік, коли з'являється «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР» і відбуваються структурні перетворення в системі освіти. Верхньою межею обрано 1964 рік, рік, коли стає зрозумілим, що реформа, пов'язана з вищезгаданим Законом, не принесла відчутних покращень у сфері освіти, тому відбувається повернення до 10-річної середньої освіти, до пріоритету денного навчання у вишах, скорочення пільг при вступі до вишу робітникам промисловості за стажем. Подано коротку характеристику стану морської сфери в цей період часу. Також охарактеризовано стан розвитку морських начальних закладів освіти. У зазначений період 1958–1964 років радянська влада ставила багато цілей у сфері розвитку морського транспорту, що не могло не позначитися на освіті. Навчальні плани навчальних закладів освіти віддзеркалювали тенденції зростання й розширення сфери морського транспорту. Розглянуто навчальні плани 1958–1964 років Миколаївського суднобудівного інституту ім. адмірала С. О. Макарова, визначено загальну кількість годин, виділених на навчання всіх предметів, і проаналізовано кількість годин і відсотків, які виділялися на вивчення гуманітарних дисциплін, а також окреслено, які гуманітарні дисципліни вивчалися на кожному з курсів навчання. У навчальних планах того періоду наявні спеціальні й гуманітарні дисципліни, тому що акцент робився на формування не тільки якісного спеціаліста, а й високоосвіченої людини. Але недостатньо уваги було приділено гуманітарному аспекту освіти, що було однією з причин незадовільних результатів реформи. Великого значення надавали також ідеологічному складникові підготовки, вихованню в дусі марксизму-ленінізму.

Ключові слова: гуманітарні дисципліни, навчальний план, морська освіта, морський транспорт.

Olena OVCHYNNIKOVA,*orcid.org/0000-0002-7184-6535**Postgraduate, Lecturer at the English Language Department for Deck Officers**Kherson State Maritime Academy**(Kherson, Ukraine) eovchinnikova22@gmail.com*

MAIN TRENDS OF HUMANITARIAN EDUCATION IN MARITIME EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF SOUTHERN UKRAINE IN 1958–1964

The article is devoted to the analysis of the basic tendencies of teaching of humanitarian disciplines in maritime educational establishments of the south of Ukraine in the period from 1958 to 1964, using as an example the Admiral Makarov Nikolaev shipbuilding institute. The lower limit of the research was chosen 1958, when the “Law on Strengthening the cohesion between School and Life and on the Further Development of the Public Education System in the Ukrainian SSR” appeared and structural transformations in the education system took place. The upper limit is 1964, the year when it becomes clear that the reform related to the above mentioned law has not brought significant improvements in education, so there is a return to 10-year secondary education, to the priority of full-time education in universities, reducing benefits for workers when entering university. A brief description of the state of the marine sphere in this period of time is given. The state of development of maritime educational establishments is also described. During this period, 1958–1964, the Soviet government set many goals in the development of maritime transport, which also affect education. The curricula of educational establishments reflected the trends of growth and expansion of maritime transport. The curricula of 1958–1964 of the Admiral Makarov Nikolaev shipbuilding institute are considered, determined the total number of hours allocated for the study of all subjects and analyzed the number of hours and percent allocated for the study of humanities, as well as outlined which humanities were studied in each year of study. In the curricula of that period there are special and humanitarian disciplines, because the emphasis was on the formation of not only a quality specialist, but also a highly educated person. But not enough attention was paid to the humanitarian aspect of education, which was one of the reasons for the unsatisfactory results of the reform. Great importance was also attached to the ideological component of training, education in the spirit of Marxism-Leninism.

Key words: humanities, curriculum, maritime education, maritime transport.

Постановка проблеми. У період з 1958 року до 1964 рік влада СРСР висувала такі цілі у сфері розвитку морського транспорту: розширення морських перевезень, збільшення вантажообігу, технічне переоснащення, оснащення морського транспорту сучасними суднами, оновлення флоту, покращення його техніко-економічних показників. Ці плани розвитку знаходили відображення й в освіті (Гришин, 1972: 134–147).

Аналіз досліджень. Питання розвитку морську освіти вивчають багато вчених. Так, О. Я. Тимофеева аналізувала історію морської освіти в Україні в руслі формування соціально-комунікативної компетентності; О. В. Токарева дослідила формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі в процесі професійної підготовки; А. І. Ляшкевич розглядала періодизацію становлення й розвитку військово-морської освіти в Україні (кінець XVIII – 50–90 роки ХХ століття); Л. В. Ліпшиць висвітлювала питання формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін; Л. Д. Герганов присвятив дослідження теоретичним і методичним засадам професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві; І. М. Рябуха дослідив тенденції розвитку морської освіти в Україні (друга половина XVII – початок ХХІ століття); А. М. Скриннік дослідив фолеристику в системі морської транспортної освіти в історико-правовому аспекті; А. О. Солодовник вивчала розвиток фізико-математичній підготовки в морських навчальних закладах (1944–2012 роки).

Мета статті – дослідити викладання гуманітарних дисциплін у морських навчальних закладах освіти на півдні України в 1958–1964 роках.

Виклад основного матеріалу. У 1958–1964 рр. демократичні зміни в суспільстві призвели до появи «Закону про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР», були проведені структурні, кількісні та якісні зміни системи освіти для соціалізації молоді шляхом удосконалення її професійної підготовки, що враховувало потреби суспільства, збільшення рівня підготовки спеціалістів згідно з технічним прогресом. Було збільшено термін навчання в середній школі на 1 рік для того, щоб поєднати загальну освіту в обсязі середньої школи з профільною підготовкою. Підготовка спеціалістів у вишах здійснювалася на основі поєднання навчання з корисною працею, пріоритет надавався вечірній і заочній формам вищої освіти, перевага при прийомі до вишу надавалася робітникам, зайнятим у промисловості, які мають стаж роботи. Результатом реформи стало забезпе-

чення соціальної мобільності для представників різних соціальних верств населення (вирішальним був перехід на 8-річне обов'язкове навчання), розвиток матеріальної бази середніх шкіл, оснащення їх майстернями та кабінетами, збільшення кількості тих, хто навчається в загальноосвітніх школах, школах робітничої та сільської молоді, середніх спеціальних навчальних закладах, вишах. Що стосується морських навчальних закладів, то зміцнювалася матеріально-технічна база навчальних закладів морського транспорту, були побудовані нові навчальні корпуси, гуртожитки. Широке розповсюдження у вищих навчальних закладах морського транспорту отримала підготовка інженерів без відриву від виробництва. Мережа заочних і вечірніх факультетів, відділень і навчально-консультаційних пунктів дає можливість працівникам морського транспорту оволодіти інженерними знаннями, поєднуючи навчання з промисловою працею. У морехідних школах, які мають у всіх парохідствах Міністерства морського флоту, готуються кваліфіковані робочі кадри. Також підготовку масових робочих кадрів здійснюють професійно-технічні училища, арктичне училище й технікуми. У 1957–1958 роках країною ширилися клуби юних моряків, де молодь навчалася морської справи на реальних суднах, які надавали воєнно-морські відомства та Міністерство морського флоту (Ляшкевич, 2018: 160).

Загалом відбулося збільшення загальноосвітнього рівня в країні. Але до середини 1960 років реформа продемонструвала незадовільні результати, зокрема, і через недооцінку гуманітарного аспекту освіти. Насамперед витрати на професійну підготовку в середній школі значно перевищили віддачу, рівень цієї підготовки виявився таким, що не відповідає технічному прогресу та потребам країни (Луков, 2005: 217–219).

Для дослідження викладання гуманітарної освіти протягом 1958–1964 років нами були проаналізовані навчальні плани 1958–1964 років Миколаївського суднобудівного інституту ім. адмірала С. О. Макарова [4–9].

За результатами дослідження навчальних планів 1958–1964 років було встановлено таке.

У 1958–1959 навчальному році на машинобудівному й кораблебудівному факультетах на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КППС, іноземна мова; на II курсі: історія КППС, політекономія, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова вивчалася факультативно; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм, іноземна мова вивчалася факультативно; на V курсі машинобудівного факультету вивчалися діалектичний і історичний матеріалізм, як факультатив вивча-

лися історія техніки, економіка суднобудування, організація та планування суднових підприємств.

У 1959–1960 навчальному році на кораблебудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, політекономія, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова вивчалася як факультатив, на IV курсі: діалектичний і історичний матеріалізм, іноземна мова вивчалася як факультатив; на V курсі: економічна організація та планування виробництва.

На машинобудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, політекономія, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм, як факультатив вивчалася іноземна мова; на V курсі: економіка суднобудування, організація та планування суднобудівних підприємств, як факультатив вивчалася історія техніки.

На вечірньому факультеті перші три курси навчання збігаються з кораблебудівним факультетом; на IV курсі вивчалися діалектичний та історичний матеріалізм; на V курсі: економіка суднобудівної промисловості і організація виробництва; на VI курсі: економіка суднобудування, організація та планування підприємств.

У 1960–1961 навчальному році на кораблебудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, іноземна мова; на III курсі: політекономія, як факультатив вивчалася іноземна мова; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм та атеїзм, як факультатив вивчалася іноземна мова; на V курсі: економіка, організація та планування виробництва, основи марксистсько-ленінської етики як факультатив.

На машинобудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм, іноземна мова, а також факультативно вивчалася іноземна мова; на V курсі: економіка суднобудування, організація та планування суднобудівних підприємств, основи марксистсько-ленінської етики й історія техніки як факультатив.

На вечірньому факультеті гуманітарні предмети I, II, III курсів збігаються з кораблебудівним факультетом. На IV курсі вивчалися діалектичний та історичний матеріалізм, на V курсі не вивчалися гуманітарні дисципліни, на VI курсі – економіка суднобудування, організація та планування підприємств.

Загальнотехнічний факультет включав вечірнє й заочне навчання. На обох видах навчання вивчалися такі гуманітарні дисципліни. На I курсі: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова.

У 1961–1962 навчальному році на кораблебудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм та атеїзм, як факультатив вивчалася іноземна мова; на V курсі: економіка, організація та планування виробництва.

На машинобудівному факультеті гуманітарні предмети I, II, III курсів збігаються з кораблебудівним факультативом. На IV курсі вивчалися діалектичний та історичний матеріалізм, іноземна мова, а також як факультатив вивчалися іноземна мова, основи марксистсько-ленінської етики й основи марксистсько-ленінської естетики; на V курсі: економіка суднобудівної промисловості, основи трудового законодавства й основи марксистсько-ленінської естетики як факультатив.

На вечірньому факультеті гуманітарні предмети I курсу збігаються з кораблебудівним факультетом. На II курсі вивчалися історія КПРС, політекономія; на III курсі: політекономія, іноземна мова як факультатив; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм; на V курсі не вивчалися гуманітарні дисципліни; на VI курсі: економіка суднобудування, організація та планування підприємств.

Загальнотехнічний факультет включав вечірнє й заочне навчання. На обох видах навчання вивчалися такі гуманітарні дисципліни: на I курсі: історія КПРС, іноземна мова; на II курсі: історія КПРС, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова.

У 1962–1963 навчальному році на кораблебудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КПРС, іноземна мова, на II курсі: історія КПРС, іноземна мова, на III курсі: історія КПРС, політекономія, іноземна мова, на IV курсі: політекономія, іноземна мова, як факультатив вивчалися основи марксистсько-ленінської етики і основи марксистсько-ленінської естетики, на V курсі: економіка, організація і планування виробництва, на VI курсі: як факультатив вивчалися основи марксистсько-ленінської етики і основи марксистсько-ленінської естетики.

На машинобудівному факультеті гуманітарні предмети I, II, III, IV курсу збігаються з кораблебудівним факультативом. На даному факультеті з'являється I-II курс з прискореної підготовкою, де

вивчалися історія КППС та іноземна мова. На V курсі вивчалися: основи марксистсько-ленінської естетики та іноземна мова як факультатив, основи трудового законодавства, на VI курсі: економіка суднобудування, організація суднобудівних підприємств.

На вечірньому факультеті гуманітарні предмети I курсу збігаються з кораблебудівним факультетом. На II курсі вивчалися: історія КППС, політекономія, на III курсі: політекономія, іноземна мова як факультатив, на IV курсі: діалектичний і історичний матеріалізм, англійська мова як факультатив, на V курсі не вивчалися гуманітарні дисципліни, на VI курсі: економіка суднобудування, організація і планування підприємств.

Загальнотехнічний факультет включав в себе вечірнє і заочне навчання. На обох видах навчання вивчалися такі гуманітарні дисципліни: на I курсі: історія КППС, іноземна мова, на II курсі: історія КППС, іноземна мова, на III курсі: політекономія, іноземна мова.

У 1963–1964 навчальному році на кораблебудівному факультеті на I курсі вивчалися такі гуманітарні дисципліни: історія КППС, іноземна мова. На цьому факультеті з'являються I–II курси з прискореною підготовкою, де вивчалися історія КППС та іноземна мова; на II курсі: історія КППС, іноземна мова; на III курсі: історія КППС, політекономія, іноземна мова; на IV курсі: політекономія, іноземна мова; на V курсі: діалектичний та історичний матеріалізм, іноземна мова як факультатив; на VI курсі: патентознавство, іноземна мова як факультатив.

На машинобудівному факультеті гуманітарні предмети I, II, III, IV курсів збігаються з кораблебудівним факультативом. На V курсі вивчалися діалектичний та історичний матеріалізм, економіка промисловості, атеїзм, іноземна мова як факультатив; на VI курсі: економіка суднобудування, організація суднобудівних підприємств, патентознавство, іноземна мова, основи трудового законодавства як факультатив.

На вечірньому факультеті гуманітарні предмети I, II курсів збігаються з кораблебудівним факультетом. На III курсі гуманітарні дисципліни не вивчалися; на IV курсі: діалектичний та історичний матеріалізм, англійська мова як факультатив; на V курсі не вивчалися гуманітарні дисципліни; на VI курсі: економіка суднобудування, організація та планування підприємств.

Загальнотехнічний факультет включав вечірнє й заочне навчання. На обох видах навчання вивчалися такі гуманітарні дисципліни: на I курсі: історія КППС, іноземна мова; на II курсі: історія КППС, іноземна мова; на III курсі: політекономія, іноземна мова.

Якщо простежити, скільки відсотків займають гуманітарні дисципліни від загальної кількості годин, виділених на всі дисципліни, які вивчаються на кожному курсі, то можна виділити таке.

У таблиці 1 надано інформацію стосовно машинобудівного факультету. На факультеті представлено такі спеціальності: 1) суднові силові установки (1958–1959 навчальний рік); 2) суднові силові установки; технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти (1959–1960 навчальний рік); 3) суднові силові установки; технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти; турбінобудування (1960–1961, 1961–1962 навчальні роки); 4) суднові силові установки; технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти; турбінобудування; двигуни внутрішнього згоряння; електрообладнання суден (1962–1963, 1963–1964 навчальні роки).

У таблиці 2 надано інформацію стосовно кораблебудівного факультету. На факультеті представлено такі спеціальності: 1) суднобудування і судноремонт (1958–1959 навчальний рік); 2) суднобудування й судноремонт; обладнання й технологія зварювального виробництва (1959–1960, 1960–1961, 1961–1962, 1962–1963, 1963–1964 навчальні роки).

У таблиці 3 надано інформацію стосовно вечірнього факультету. На факультеті представлено такі спеціальності: 1) суднові силові установки; технологія машинобудування, металорізальні верстати й інструменти; турбінобудування; суднобудування й судноремонт; обладнання й технологія зварювального виробництва; електрообладнання суден (1958–1959, 1959–1960, 1960–1961, 1961–1962, 1962–1963, 1963–1964 навчальні роки).

У таблиці 3 надано інформацію стосовно загальнотехнічного факультету. На факультеті представлено дві форми навчання: вечірня та заочна.

Висновки. Отже, так як у зазначений період акцент був зроблений на технічному переоснащенні морського торговельного флоту, покращенні якості кораблів і зменшенні термінів їх будівництва та вартості, у морських навчальних закладах більше приділялося уваги предметам спеціального циклу (наприклад, морська справа, електротехніка й електрообладнання суден, основи будови судна, технологія перевезення вантажів по морю тощо), ніж предметам гуманітарного циклу. Зазначимо, що на I–III курсах навчання на гуманітарні дисципліни було виділено більше годин у навчальних планах, ніж на IV–VI курсах, бо вузька спеціалізація в освіті призводить до отримання нерозвиненого, але якісного спеціаліста, що позначається на рівні культури. Але разом із тим гуманітарному аспекту навчання приділялося не дуже багато уваги.

**Гуманітарна освіта на машинобудівному факультеті
Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова (1958–1964 роки)**

Навчальний рік	Курс	Загальна кількість годин	Кількість годин, виділених на гуманітарні дисципліни	Частка від загального обсягу годин навчального плану, %
1958–1959	I	1278	172	13,46
	II	1290	206	15,97
	III	1314	138	10,50
	IV	1278	144	11,27
	V	1049	187	17,83
1959–1960	I	608	152	25
	II	1254	200	15,95
	III	936	120	12,82
	IV	1248	162	12,98
	V	1011	136	13,45
1960–1961	I	516	86	16,67
	II	893	129	14,45
	III	978	138	14,11
	IV	1476	180	12,20
	V	1045	170	16,27
1961–1962	I	516	86	16,67
	II	828	122	14,73
	III	1260	156	12,38
	IV	1486	252	16,96
	V	912	120	13,16
1962–1963	I	516	86	16,67
	I-II*	1209	194	16,05
	II	828	122	14,73
	III	1277	192	15,04
	IV	1161	227	19,55
	V	528	48	9,09
	VI	396	46	11,62
1963–1964	I	516	86	16,67
	I-II*	1294	229	17,70
	II	862	175	20,30
	III	1330	192	14,44
	IV	1330	157	11,80
	V	1331	303	22,76
	VI	466	118	25,32

*З прискореною підготовкою.

Таблиця 2

Гуманітарна освіта на кораблебудівному факультеті Николаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова (1958–1964 роки)

Навчальний рік	Курс	Загальна кількість годин	Кількість годин, виділених на гуманітарні дисципліни	Частка від загального обсягу годин навчального плану, %
1958–1959	I	1276	172	13,48
	II	1282	204	15,91
	III	1278	138	10,80
	IV	1490	157	10,54
	V	733	-	-
1959–1960	I	684	152	22,22
	II	1249	200	16,01
	III	1260	138	10,95
	IV	1508	175	11,61
	V	931	99	10,63
1960–1961	I	586	86	14,68
	II	877	129	14,71
	III	1260	138	10,95
	IV	1532	180	11,75
	V	1005	131	13,03
1961–1962	I	516	86	16,67
	II	862	122	14,15
	III	1330	156	11,73
	IV	1404	180	12,82
	V	808	90	11,14
1962–1963	I	516	76	14,73
	I–II*	1260	194	15,40
	II	862	122	14,15
	III	1330	192	14,44
	IV	1400	227	16,21
	V	712	90	12,64
1963–1964	VI	384	48	12,5
	I	516	86	16,67
	I–II*	1260	246	19,52
	II	810	175	21,55
	III	1330	209	15,71
	IV	1260	157	12,46
	V	1086	145	14,18
VI	322	56	17,39	

*З прискореною підготовкою.

Таблиця 3

**Гуманітарна освіта на вечірньому факультеті
Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова (1958–1964 роки)**

Навчальний рік	Курс	Загальна кількість годин	Кількість годин, виділених на гуманітарні дисципліни	Частка від загального обсягу годин навчального плану, %
1959–1960	I	544	150	27,57
	II	544	152	27,94
	III	612	136	22,22
	IV	544	50	9,19
	V	544	52	9,56
1960–1961	I	608	152	25
	II	608	133	21,88
	III	612	136	22,22
	IV	544	50	9,19
	V	544	-	-
	VI	288	54	18,75
1961–1962	I	592	148	25
	II	592	92	15,54
	III	648	144	22,22
	IV	544	50	9,19
	V	544	-	-
	VI	288	12	4,17
1962–1963	I	640	160	25
	II	592	166	28,04
	III	648	144	22,22
	IV	612	98	16,01
	V	-	-	-
	VI	288	54	18,75
1963–1964	I	608	152	25
	II	608	95	15,63
	III	648	144	22,22
	IV	612	106	17,32
	V	576	-	-
	VI	288	51	18,75

Таблиця 4

**Гуманітарна освіта на загальнотехнічному факультеті
Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. О. Макарова (1958–1964 роки)**

Навчальний рік	Курс	Загальна кількість годин на вечірньому/заочному навчанні	Кількість годин, виділених на гуманітарні дисципліни на вечірньому/заочному навчанні	Частка від загального обсягу годин навчального плану на вечірньому/заочному навчанні, %
1960–1961	I	420/420	60/60	14,29/14,29
	II	421/421	70/70	16,63/16,63
	III	421/515	70/70	16,63/13,59
1961–1962	I	422/167	63/16	14,93/9,58
	II	422/164	70/6	16,59/3,66
	III	421/241	72/12	17,10/4,98
1962–1963	I	422/180	63/32	14,93/17,78
	II	423/178	70/14	16,55/7,87
	III	423/240	72/32	17,02/13,33
1963–1964	I	422/262	73/42	17,30/16,03
	II	434/232	70/28	16,13/12,07
	III	413/290	123/36	29,78/12,41

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришин Ю. А. История мореплавания : учебное пособие. Москва : Транспорт, 1972. 160 с.
2. Луков Вл. А. Реформы образования. *Знание. Понимание. Умение*. 2005. № 3. С. 217–219.
3. Ляшкевич А. І. Становлення і розвиток морської освіти на Херсонщині: навчальний посібник. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти, 2018. 180 с.
4. Рабочие учебные планы Николаевского кораблестроительного института имени адмирала С. О. Макарова 1958/1959 гг. (Державний архів Миколаївської області). Ф. Р. 881. Оп. 2. Спр. 335. Арк. 1–22.
5. Рабочие учебные планы Николаевского кораблестроительного института имени адмирала С. О. Макарова 1959/1960 гг. (Державний архів Миколаївської області). Ф. Р. 881. Оп. 2. Спр. 352. Арк. 1–39.
6. Рабочие учебные планы Николаевского кораблестроительного института имени адмирала С. О. Макарова 1960/1961 гг. (Державний архів Миколаївської області). Ф. Р. 881. Оп. 2. Спр. 515. Арк. 1–77.
7. Рабочие учебные планы Николаевского кораблестроительного института имени адмирала С. О. Макарова 1961/1962 гг. (Державний архів Миколаївської області). Ф. Р. 881. Оп. 2. Спр. 384. Арк. 1–62.
8. Рабочие учебные планы Николаевского кораблестроительного института имени адмирала С. О. Макарова 1962/1963 гг. (Державний архів Миколаївської області). Ф. Р. 881. Оп. 2. Спр. 440. Арк. 1–77.
9. Рабочие учебные планы Николаевского кораблестроительного института имени адмирала С. О. Макарова 1963/1964 гг. (Державний архів Херсонської області). Ф. Р. 881. Оп. 2. Спр. 515. Арк. 1–181.

REFERENCES

1. Grishin, Yu. (1972). *Istoriya moreplavaniya* [History of Navigation]. Moskva: Transport [in Russian].
2. Lukov Vl. (2005). *Reformy obrazovaniya* [Education reform]. *Znanie. Ponimanie. Umenie* [in Russian].
3. Liashkevich, A. (2018). *Stanovlennia i rozvytok morskoi osvity na Khersonshchyni: navchalnyi posibnyk* [Formation and development of maritime education in the Kherson region: a textbook]. Kherson: Municipal higher education institution «Kherson Academy of Continuous Education» of the Kherson Regional Council [in Ukrainian].
4. *Rabochie uchebnye plany Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta imeni admirala S. O. Makarova 1958\1959 g.* [Curriculum of the Admiral Makarov Nikolaev Shipbuilding Institute] (Fund 881 Derzhavnyi arkhiv Mykolaevs'koi oblasti 2 File 335. State Archive of Mykolaev region, Nikolaev [in Russian].
5. *Rabochie uchebnye plany Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta imeni admirala S. O. Makarova 1959\1960 g.* [Curriculum of the Admiral Makarov Nikolaev Shipbuilding Institute] (Fund 881 Derzhavnyi arkhiv Mykolaevs'koi oblasti 2 File 352. State Archive of Mykolaev region, Nikolaev [in Russian].
6. *Rabochie uchebnye plany Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta imeni admirala S. O. Makarova 1960\1961 g.* [Curriculum of the Admiral Makarov Nikolaev Shipbuilding Institute] (Fund 881 Derzhavnyi arkhiv Mykolaevs'koi oblasti 2 File 515. State Archive of Mykolaev region, Nikolaev [in Russian].
7. *Rabochie uchebnye plany Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta imeni admirala S. O. Makarova 1961\1962 g.* [Curriculum of the Admiral Makarov Nikolaev Shipbuilding Institute] (Fund 881 Derzhavnyi arkhiv Mykolaevs'koi oblasti 2 File 384. State Archive of Mykolaev region, Nikolaev [in Russian].
8. *Rabochie uchebnye plany Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta imeni admirala S. O. Makarova 1962\1963 g.* [Curriculum of the Admiral Makarov Nikolaev Shipbuilding Institute] (Fund 881 Derzhavnyi arkhiv Mykolaevs'koi oblasti 2 File 440. State Archive of Mykolaev region, Nikolaev [in Russian].
9. *Rabochie uchebnye plany Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta imeni admirala S. O. Makarova 1963\1964 g.* [Curriculum of the Admiral Makarov Nikolaev Shipbuilding Institute] (Fund 881 Derzhavnyi arkhiv Mykolaevs'koi oblasti 2 File 515. State Archive of Mykolaev region, Nikolaev [in Russian].